

הביוגרפיה של משפחת אריה - פרק 6:

אברהם אריה מגיע לסמוקוב ומתחיל לבסס את מעמדו בקהילה היהודית,

ובקרוב הבכירים התורכים ושאר בני העיר.

המשך תרגום הביוגרפיה, עמודים 73-93, שנים 1793-1794.

תרגום יוסף עוזי לוי בן שרה נינה לבית אריה.

הקדמה מאת המתרגם:

בפרקים הקודמים הכרנו את אברהם אריה כילד יפה תואר למשפחת סוחרים יהודית אמידה בווינה, הנחטף בידי הקיסרית אל הארמון, שם הוא גדל במשך כמה שנים, עד אשר מגלה הקיסר את הסוד, וגורם לסילוקו מן הארמון ולגירוש משפחתו מווינה לבולגריה תוך החרמת רכושה. בהמשך מתבססת משפחת אריה מחדש בעיר וידין בצפון בולגריה, ואבי המשפחה, משה, צומח במעמדו כאחד הסוחרים העשירים ובעלי ההשפעה. הוא יוצא לקונסטנטינופול למסעות סחר ומשיא את בנו אברהם עם בכורה בת יוסף נבון מאדירנה, אותו הוא מכיר באחד ממסעותיו. לאחר מות משה, אבי המשפחה, עקב מרידות והתקוממויות בצפון בולגריה, נהרסת העיר וידין בידי פורעים ומשפחת אריה מאבדת את ביתה ועסקה ונשארת בחוסר כל. שלושת האחים נפרדים איש לדרכו ואברהם אריה יוצא לחפש את מזלו בסופיה הבירה. שם הוא פוגש את ניסים פרחי, בעל חנות למרקחות רפואיות, שמכניס אותו כעוזרו הראשי ומלמדו את תורת רקיחת התרופות והשמנים הצמחיים של אותם הזמנים. אברהם מצליח מאוד בתפקידו ומקבל ממחמד אמין אגא, הנסיך המושל של העיר סמוקוב ואחד הלקוחות, הצעה שאינו יכול לסרב לה, לבוא עמו לסמוקוב ולהיות בן חסותו והסוחר היהודי הראשי שלו.

בפרק הנוכחי מגיע אברהם אריה לסמוקוב ומבסס חיש מהר את מעמדו כמנהיג הקהילה היהודית, כאיש סודו של המושל התורכי וכסוחר בכיר ומוערך מאוד על ידי המעמד השליט התורכי והקהילה הבולגרית הנוצרית בעיר.

גם בפרק זה מספר לנו המחבר על היחסים הבין דתיים, אורחות החיים והמשל באימפריה העות'מנית באותה התקופה. בין הסיפורים המעניינים העוסקים בכך בפרק זה:

- ההבדל בין הנשים התורכיות והיהודיות מצד אחד, אשר לובשות בגד גוף עליון ורעלה כאשר הן יוצאות לביקורי קרובות משפחה ואינן מורשות

לצאת לשווקים ולכיכרות, בעוד שהנשים הנוצריות פטורות ממגבלות אלה.

- המעמד התורכי השליט מתייחס אל היהודים כאנשים הראויים לבוא בשעריו, בעוד שאל הנוצרים הוא מתייחס כאל אנשים טמאים אשר אינם יכולים להיכנס לארמון המושל, אפילו כאשר הם באים לברכו לרגל החג, אלא רק להמתין שיקבל פניהם במבואה, ואף אסור להם, בגלל טומאתם לנשק את רגליו.

- השלטון אוכף את החוק והסדר באמצעים קשים ואלימים כמו עוצר לילה ויחס אכזרי במיוחד לכל מי שנחשד בפשעים. רק הכנסייה הנוצרית מספקת אוכל לכל האסירים האומללים בבתי הכלא, ללא הבדל דת ולאום.

נעבור כעת לגוף התרגום, בתחילתו מבוא של המחבר עצמו לפרקים המרכזיים, בהם: מטרת המחבר בכתיבת הכרוניקה, 14 תכונות האופי של בני אריה, קיצורים, כינויים, טעויות והשמטות.

(בצבע כחול: כותרות, ראשי פרקים והסברים שהוסיף המתרגם בגוף התרגום)

התכלית של ביוגרפיה אריה

התכלית של ביוגרפיית אריה היא שבני משפחת אריה- גברים, נשים, וגם ילדים, יכירו את החיים של משפחת אריה, כיצד חיו וכיצד התנהגו בין לבין עצמם, כמו גם בין לבין משפחות יהודיות אחרות, וללא יהודים, בסמוקוב, וכן יכירו אירועים שונים. יהיו אלה עניינים של מסחר, ענייני משפחה, וגם החיים באופן כללי, מה היו מינהגי המדינה, דרכי המינהל שעל פיהם נהגו בציבור בכלל, ומה היה צביון הציבור בכללותו.

קווי האופי העיקריים של בני משפחת אריה הטהורים שבהם:

- I. אוהבים את העבודה, אינם מתעייפים והעבודה אף לא נמאסת עליהם;
- II. מבקשים להיטיב עם כל אדם, ללא הבדל דת ולאום, ומקדישים לכך גם רוח וגם חומר;
- III. אוהבים את הלימוד מכל סוג;

- .IV. אוהבים להעביר לבעלותם, בין אם רכוש, או כל חפץ שמוצא חן בעיניהם, והבעלות אינה גורמת להם להיות יהירים. לאחר שרכשו את החפץ, הם מתייחסים אליו בטבעיות.
- .V. נזהרים שלא ללוות או לבקש בהשאלה מקרובי המשפחה, ואין צורך לומר, מזרים, ולו הדבר הקטן ביותר.
- .VI. אוהדים את התפשטות ההשכלה, ותומכים בקידום הקהילה היהודית.
- .VII. מחזיקים ושומרים על הדת היהודית.
- .VIII. אוהבים יותר את הצד הטרגי מאשר הקומי.¹
- .IX. שומרים על כבוד משפחת אריה, מקרבים את בני המשפחה ומחפשים כל הזדמנות, גם קטנה ביותר, כדי לקיים מפגשים משפחתיים.
- .X. במקרה של חילוקי דעות כלשהם בשוק על לענייני מסחר, הם דוגלים בעקרון, לא להיות ברוגז בעת ביקורים ופגישות.
- .XI. כולם מאוד סבלניים מכל בחינה.
- .XII. פוגשים את כל בני האדם בפנים שוחקות.
- .XIII. לא מתעניינים בעסקיו ואף לא במצבו הכלכלי של אף אדם.
- .XIV. מבקשים להתקרב לאנשים בעלי השפעה, לשוחח איתם, ובמפגשים איתם לשוחח רבות על אודות לימוד בכללותו.
- .XV. כל בן משפחת אריה, שחסרות לו 14 הנקודות שפורטו לעיל, זה מפני שאמו הייתה בת משפחה אחרת, שמאפייניה שונים מאלו של משפחת אריה, או שאשתו היא בת משפחה אחרת, ובעלה לא הצליח להטמיע בה את מאפייני משפחת אריה. אני מרשה לעצמי לגנות את זה האחרון כאשר על כך שהפגין חולשה, בכך שנתן לאשתו לשכנע אותו להפוך לבעל תכונות אופי של משפחות אחרות.

קיצורים

לקיצור של מילים כלשהן המצוינות כאן, יהיו אלה תארים של גברים, כמו כן כאלה של נשים, וכמו כן אי אילו מושגים, כדלקמן:

Signior	s-re.	במקום
Ham Ribī	Hr.	במקום חרבי, חכם רב (תואר גבוה מאשר חכם)
Ham	H.	במקום חכם (רב ספרדי), עם השנים כינוי ליהודי סתם
Tchelebi	Tche.	במקום צ'לְבִי כינוי לאדם מכובד ומשכיל (הפך גם לשם)
Bulisa	Bu.	במקום גברת, רעיה, בעלת הבית

¹ תכונה זו מוסברת בהמשך הכרוניקה: בני המשפחה אהבו לשיר ולשמוע שירים נוגים וסיפורים עצובים, על פי מסורת הרומנסות והקאנטיקאס הידועה בקרב קהילות ספרד.

S-ra.	Signiora	במקום
S-rina	Signiorina	במקום
K-rm	Kilo - Gram	במקום
G-ro	Groch	במקום
L - Tu.	Lira Turka	במקום
A. (או אע'א)	AGA	במקום
tch-ji	Tchorbadji ²	במקום

תואר אצולה אזרחי השלישי בהיררכיה.

תארים

בהתאם לתואר שניתן לכל אדם, יהא זה בנפרד משמו, או כינוי כלשהו שנוסף לפני השם עצמו או אחריו, או שהרחיבו את שמו עם כמה תארים, אני אקרא לו ואכנה אותו בהתאם לשם שקראו לו בחייו, וכפי שהיה מקובל בזמנים של חייו.

טעויות ונשכחות

בביוגרפיה של משפחת אריה וודאי יחשפו טעויות רבות ואותיות חסרות בכמה מילים, כך גם מילים רבות שאינן מופרדות אחת מהשנייה, אם זה כי שכחתי ולא שלבתי את המרווח הדרוש או כי אינני מכיר את המילה הנכונה, גם אם היא בשפתי. אני, **צ'לבי משה א. אריה ה-II** מבקש מכם שלא תעמיסו עלי לבדי את כל האשמה. תפחיתו ממנה, קוראים יקרים, כמה חלקים, כדי שלא אקרא אותה (את הביוגרפיה) כפי שהייתה בהתחלה כשחסרות בה כמה אותיות, וכן תפרידו את המילים כשתמצאו אותן דבוקות אחת לשנייה. ומעל הכול, זוהי שפתי וזהו סגנוני.

ההתבססות בסמוקוב: השנה הראשונה (עע 79-98)

ביוגרפיה, וכמה מקורותיו של סניור אברהם מ. אריה ה-1 בסמוקוב.

שנת 1793 - 5553

כפי שנכתב עוד קודם, **הסניור אברהם מ. אריה ה-1** כבר היה מוכן לצאת לדרכו **לסמוקוב** והיה ממתין לסניור **מחמד אמין אגא**, כדי שיסעו יחדיו. היה זה ביום ראשון, הם יצאו רכובים על סוסיו הטובים של **מחמד אמין אגא**,

² Tchorbadji - מפקד בכיר (מפקד גדוד, אלוף משנה) ביחידת היניצ'רים (חיל השליחים באימפריה) שאינו מוסלמי. בלדינו ובכרוניקה על פי השימוש בו באזורים הנוצרים של האימפריה העות'מאנית המושג נטמע במשמעות של מכובד נוצרי, מראשי הקהילה הכפרית וכן איכר נוצרי עשיר, ואף סוחר נוצרי עשיר ומכובד.

ובערב כבר היו בסמוקוב שהיא במרחק של 9 שעות נסיעה מסופיה. לא היו כבישים כי אם רק דרכים כפי שהאל ברא. סניור אברהם ה-1 הגיע לארמון של סניור מחמד אמין אגא, ושהה בו 15 ימים, עד שהסתדר בעסק שלו.

ההסכם בין אברהם לבין אגא, לימוד המטבעות של התקופה וערכן בהשוואה מטבעות הנהוגות בשנה בה נכתבה הכרוניקה – 1900:

התנאים שקבעו ביניהם בעל פה היו:

1. הסניור מחמד אמין אגא ייתן לו בית לגור בו לכל ימי חייו, בלי שישלם שום דמי שכירות, אף לא הוצאות תיקונים ולא שום אגרה. ואחרי מותו של סניור אברהם, ישוב הבית בחזרה לרשות בעליו, בלי שיהיה לצאצאים שלו זכות לקבל עליו בעלות, וזאת בתוך שנה אחת.

2. הוא ייתן לו בהתחלה מקום נאות לחנות, הכול עד שיתארגן וישכור לעצמו חנות במקום שיהיה מתאים עבור עסקי המסחר שלו, ללא כל תשלום ובלי לקבוע מועד.

3. יהיה עליו לערוך את כל רכישותיו בחנותו של סניור אברהם, בין אם אלה הבדים עבור נשות הרמונו, כמו גם כל התרופות הנחוצות, ואף כל מיני מוצרים אחרים הקשורים לחנות, וכמו כן (אגא) יגן עליו ויתמוך בו מכל הבחינות.

4. יהיה עליו לתת לו 2,000 גרושים כהון (עצמי) ללא תמורה, בהם יחזיק בכל ימי חייו, ואחרי מותו צאצאיו יהיו צריכים להשיבם בחזרה.

אלה היו תנאיו, את כולם רשם לעצמו הסניור אברהם ה-1, שהרי הסניור מחמד אמין אגא לא לקח זאת מסניור אברהם ה-1 בכתב.

בזמננו 2,000 הגרושים האמורים שהוא נתן לו כהון (עצמי) הם סכום קטן מאד, אבל אם נחשב את הערך של אותם 2,000 גרוש בכסף שוטף של הזמנים ההם, שבהם היו עורכים קניות ומכירות ב(מטבעות) של אספרים, בהשוואה לכסף של זמננו, אשר בו המסחר נערך ב(מטבעות) של פרנקים, ייצא, שסכום של 2,000 לירות טורקיות, הוא 50,000 פרנקים. והחשבון הוא: היות ו- 3 אספרים הם 1 פארה, ו-40 פארה הם 1 גרוש, בה בשעה ל-120 אספרים יש ערך של גרוש אחד, ובזמן שלנו שכבר השתנו ואבדו המונחים אספרה (פרוטה) ופאראס (מטבע עות'מאני), ועסקינן רק בגרושים ופרנקים, ובהיות לירה טורקית אחת שווה 120 גרושים, יוצא שלירה טורקית אחת שווה גרוש של אותם זמנים, וכשמחלקים את אותם 2,000 לירות טורקיות לפרנקים הם אכן סכום של 50,000 פרנקים, לפיכך לא נכון לומר שהם סכום קטן.

היכרות ראשונה עם הקהילה היהודית העלובה של סמוקוב.

במהלך 15 הימים שבהם הסניור אברהם ה-1 היה בטל בסמוקוב עד שהעסק שלו התארגן באמצעות הסניור מחמד אמין אגא, הוא עשה היכרות עם יהודי סמוקוב, כ-25-20 משפחות. ביניהם היו: החכם בוכור הקוז'ומג'י³ שהם עכשיו משפחת הקוז'ומג'ים, וחכם שמואל ברוך, שהם עכשיו בכורצ'ה המלמד ומשפחתו, וחכם בוכור ממשפחת אשר, שהם עכשיו משפחת האשרים, וחכם פרסיאדו כהן, שעכשיו הם הבנים של חכם יוסף שמטוב כהן ושל אחיו חכם ניסים, וחכם פרסיאדו הבדלה, שהם עכשיו כל משפחות הבדלה, ואי אילו אחרים שכבר עזבו את סמוקוב, וכמה מהם שלא נותרו צאצאים למשפחתם.

עיסוקי היהודים: רובם היו אומנים, כגון צורפים העובדים בזהב, בכסף, בפליז ונחושת, ואחרים פחחים שעושים עששיות, פינג'אנים, קדירות, משפכים, מגשים ועוד כאלה מוצרי פח, סנדלרים, שהיו קונים עורות של פרה, של שוורים או תאו, כאלה ששחטו בשביל הבשר וכאלה שמתו, היו פורשים את עורם לייבוש בשמש על גבי קרשים ממוסמרים ואחר כך היו חותכים אותם לסרטים ברוחב של רגל, כ-25-20 ס"מ, ובאורך של כ-40-35 ס"מ. והיו מוכרים אותם לכפריים ולאי אילו עירוניים על מנת לייצר מהם נעליים; אחרים היו מהלכים ברחובות בהם התגוררו המוסלמים והנוצרים, על כתפיהם צרורות מלאים בסוגים של בדים מכל הצורות האפשריות, וסרט מדידה בידם כדי למדוד את הכמויות אותם מכרו. כך היו מהלכים ימים שלמים, מודיעים בצעקות שהנה עובר הרוכל עם החבילה. לא היה ביניהם אף יהודי שהחזיק בחנות, ואף לא אחד שרכש לבעלותו מאומה, לא בתים ולא חנויות. אורח חייהם היה מאד עלוב, הם גרו אצל המוסלמים, דהיינו אצל הטורקים, כדי להגן על עצמם. היו טורקים, שהיו מכים ובוזזים אותם. יהודים אלה החזיקו מקום משלהם, מעין חדר כדי להתפלל. מספרים שהיה טורקי אחד שהיה מאד דתי שהעניק להם במתנה את כל החצר. לאיש מהם לא הייתה שום השפעה הכי קטנה. כולם היו עניים, ונראה היה שזה מקרוב באו לסמוקוב, והיה עליהם ללמוד את רחובות העיר. יהודים אלה שבסמוקוב הופתעו מאוד, איך יכול להיות שיגיע יהודי ויהיה שוהה בארמון החאג'אן⁴. בתחילה לא האמינו שהיה יהודי, אך יותר מאוחר

³ הצורף

⁴ HAJAN או חאן משמעותו "שליט" במונגולית ובטורקית (השפות האלטאיות). החאן שולט בחאנות. התואר מתורגם בדרך כלל כ"מלך". למעשה, נהגו העמים האלטאיים להבדיל בין חאן לבין חאג'אן: זה האחרון בדרגה גבוהה יותר, ומהווה מעין "חאן החאנים" או קיסר, ומסמל יומרה לשלטון אוניברסלי בכל ערבות אסיה התיכונה. גם מנהיגי שבטי הבולגרים עד להתנצרות, נשאו את התואר "חאן" או "קאן". מלבד המונגולים, התהדרו בתואר גם סולטאנים באימפריה העותמאנית ומנהיגי הטורים. עם הזמן, כמו בכל התארים של האימפריה, חל פיחות

בראותם אותו מגיע בוקר וערב לבית הכנסת, ושומר שבת, אכן השתכנעו, והיו שמחים שהוא יהיה מגן טוב ליהודים. הם הקיפוהו בתשומת לב מרובה, אבל הוא סניור אברהם לא קיבל זאת, ואמר להם שעליו להתבסס קודם בסמוקוב, ואז הוא יגן עליהם ככל שיוכל, מכל הבחינות.

אברהם מקבל בית וחנות זמנית ונוסע להביא את משפחתו מווידין ולהיפרד מאימו:

בתחילה, בהתאם לדברי מחמד אמין אגא, התקין לעצמו סניור אברהם ה-1 חנות. חנות ראשונה זו הייתה בחאן של מחמד אמין אגא, במקום בו החזיקו את החיילים שנאספו בעיתות מלחמה בשליחות הסולטן. הוא עשה מעט תיקונים במנעולי החנות, ואחר כך ביקש ממחמד אמין אגא שיראה לו את הבית בו יגור וכן שירשה לו ללכת לווידין ולהביא את משפחתו, והוא (מחמד) הרשה לו זאת מיד. בעניין הבית, הראה לו כמה בתים מבין הבתים הרבים שהיו לו ומביניהם בחר את הבית שהיה הכי קרוב לבית הכנסת.

(זה הבית אותו קנה בתקופתנו סניור ניסים ב. משה, שהיה נשוי לסניורה מזלו, הבת השנייה של צ'לבי אברהם מ. אריה השני. בניהם הם בתקופתנו האדונים בכור, שמעיה ואברהם סארובי, על שם סבו שנקרא בשם חכם אהרון החירש).

אחרי שסניור אברהם ה-1 ניקה את הבית והכין אותו, נעל אותו במנעולים טובים, אסף סכום קטן של כסף ויצא לווידין, אליה הגיע תוך ימים מעטים. בלא להתעכב רבות אסף את אשתו ושני ילדיו, את כל הרהיטים והבגדים והדברים העתיקים בעלי הערך, אלה שהיו שלו ואלה שהגיעו לו מתוך ירושת אביו, שלא היו מעטים. הוא בדק את החשבון עם כל אלה שהיה לו חוב כלפיהם, ואחרי ששילם לכולם השאיר מתנות כסף לכל הנצרכים של ווידין, ומלבד זאת לקהילה ולכל הקופות. הוא דאג להסדיר את המשך חייה של אמו שנשארה בווידין, התחבק עם כל קרובי המשפחה והחברים ונישק את כולם. הם ברכו איש את רעו, ויצאו כולם ביחד, המשפחה עם הרהיטים והמטען. הם הובילו איתם מתנות מזון מבני המשפחה והחברים, עלו כולם על גבי סוסים ובדמעות בעיניהם שוב התחבקו והתנשקו, ויצאו לדרכם בשם האל שבמרום, בתקווה

שהכול יהיה להם בטוב. המסע עבר עליהם בקלות מרובה ובתוך כמה ימים הגיעו לסמוקוב, בריאים ושלמים.

התבססות ראשונה, בניית היחסים עם אגא, עם הקהילה ועם הלקוחות ונסיעה לראשונה לקונסטנטינופול:

ירדו בביתם שהיה כבר מוכן עבורם, ובתוך ימים מועטים היו מאורגנים מכל הבחינות. ביום השבת ביקרו אותם כל יהודי סמוקוב, ובמשך השבוע הגיעו גם כל נשות סמוקוב, ולכולם הגישו סוגי קונפיטורות שהכינה Bu. בוכורו ומיני פירות, שאותם לא ידעו להכין הנשים היהודיות בסמוקוב. ומנגד, הסניור אברהם ה-1 כמו גם הסניורה בוכורו, החזירו ביקורים לכל אלה שבאו אליהם, וספרו לכולם ממנהיגי ווידין, לכל אחד בשפתו הוא, כי השניים ידעו לשוחח היטב. אחרי שכבר התארגן, כמו שנכתב לעיל, הלך אצל מחמד אמין אגא, לומר לו שמכל בחינה הוא כבר היה מוכן שייתן לו את סכום הכסף המובטח כדי לצאת לקונסטנטינופול ולערוך את הקניות הנחוצות. שהרי סניור מחמד אמין אגא לא נתן לו רשות לנסוע לערוך קניות לפני שיארגן את הכול כנכתב לעיל. ומחמד אמין אגא אמר לו: "ככה אני רוצה זאת, וכעת כשכבר התארגנת, זה בסדר" ושלח אותו לגזבר - מנהל הכספים של קופתו הפרטית, שיספור לו 2,000 גרוש בכסף מזומן. הסניור אברהם ה-1 נישק את רגליו והלך לגזבר, שכבר היה מצוי בכל העניין, ספר לו 2,000 גרוש, והוא שב לביתו כדי להתכונן. למחרת כשכבר היה מוכן הלך שוב למחמד אמין אגא, כדי לנשק שוב את כנף בגדו, והלה אמר לו: "UGUR-JOLLAR-OLSUN" (דרך צליחה) ויצא בדרכו לקונסטנטינופול. המסע נמשך 10 ימים ובקונסטנטינופול שהה 15 ימים, עד שערך את כל קניותיו. כפי שידוע הוא הכיר היטב גם את המסחר וגם את מוצרי התרופות. אמנם הייתה לו זאת הפעם הראשונה שנסע לקונסטנטינופול, אך מהר מאוד התוודע אל כל הסוחרים אצלם היה עורך את קניותיו אחיו הגדול סניור שמואל, כשהיה נוסע לקונסטנטינופול. הוא יידע את כל הסוחרים הללו שהוא בסמוקוב, ושהשתקע שם בהשפעת מחמד אמין אגא, שכולם אכן הכירוהו. כל החברים ברכו אותו ובו בזמן ייעצו לו שכלל שידע להתנהג היטב כך תהיה לו תקווה לעתיד הטוב ביותר אשר אודותיו ניתן לחשוב, כפי שאכן היה. כאשר כבר סיים הסניור אברהם ה-1 את כל רכישותיו והוציא את כל כספו, ארז את הכול, ויחד עם הסחורות, על גב סוס, בא עד אדירנה. שם שהה יומיים, אצל מחותנו סניור נבון, ועל סוסים שכורים חדשים הגיע לפיליבה (פלובדיב) ואחר

כך לסמוקוב. הוא סידר את החנות, ואחרי כך, לפי מנהג ווידין, הגיע ראשית כל לבקר בחנות הסניור מחמד אמין אגא שהיה מרוצה מאוד. הוא ברך אותו ואיחל לו שיהיו עסקיו נושאי רווח. סניור אברהם ה-1 נתן לו במתנה מקטרת שהייתה מקושטת בצירי זהב יפים ואמר לו כשמסר לו אותה: "TCHOBANIN PECHKECHI TCHAM-SAKIZ OLUR" (רוצה לומר: מתנת הרועים עשויה להפוך לשרף עץ האורן⁵). הוא שם אותה על המזרון עליו ישבו, ומחמד אמין אגא שצחק כי נהנה מהדברים הללו, אמר לו: "המתנה מוצאת חן בעיני". הוא הלך לחנות כדי לפגוש בלקוחותיו, שהרי מהיום הראשון התוודעו אליו כל הבגים והאדונים של העיר, הם היו באים לבקרו בחנותו ובו בזמן היו המכירות טובות. ובאשר לגברות של האדונים, מכיוון שבאותם ימים הנשים לא יצאו לשוק כמו בימנו, הוא היה מוביל לבתיהן את הבדים, היה נכנס להרמונות והן בחרו את הבדים שרצו. באותו אופן הביאו גם לבתי היהודיות את הבדים שרצו. רק הנשים הנוצריות יצאו ללא feredje (בגד גוף עליון לאישה), בעוד שהנשים האחרות היו צריכות להראות עטויות בגד גוף עליון ורעלה כמו התורכיות עצמן. כללית כל הציבור של סמוקוב היה שמח שעומד לרשותו כעת BAZIRGUIAN (סוחר) כללי שאצלו ימצאו לרכוש את כל סוגי הבדים והתרופות ושלא יהיה להם צורך ללכת לקנות בערים אחרות.

אברהם מבסס מעמדו בקהילה ומתחיל במסורת בה משפחת אריה מארחת את כל בני הקהילה, מסורת הנמשכת מאה שנים אחריו.

בשבת הראשונה שבה שב הסניור אברהם מקונסטנטינופול, אחרי התפילה, כשכבר הגיעו כל היהודים לבית הכנסת, לפני שהלכו לבתיהם באו כל היהודים לבקר אותו. הוא סיפר לכולם את כל מה שראה בקונסטנטינופול, שהרי כבר ידע לדבר ולהסביר היטב וכולם הקשיבו לו בתשומת לב מרובה, ולכולם הגישו תקרובת עם מיני קונפיטורות וכולם יצאו שבעי רצון. מלבד זאת בשבוע בו חזר באו לבקר את 'Bu' בוכורו הנשים, עקב כך שבעלה שב ממסעו, כי באותם זמנים לא היו הגברים מבקרים יחד עם נשותיהם. הסניורה בוכורו הגישה לכולם דברי מתיקה וקפה, כך שגם הנשים יצאו מרוצות. הן הגברים והן הנשים היו נכונים ושמחים כשהייתה להם הזדמנות לבקר בביתו של סניור אברהם ה-1.

⁵ ניתן לתרגם גם למסטיק עץ האורן. השרף שימש ללעיסה, כמעין מסטיק טבעי, נחשב בעל סגולות רפואיות, ושימש אף לקטורת.

הביקורים התקיימו במשך כל התקופה בה חיו בני אריה בסמוקוב, וכך גם הכולל היה מבקר אצלם. בימים הראשונים של כל המועדים, כשיצאו מבית הכנסת, היו כל הגברים הולכים הישר אל בתי כל בני משפחות אריה, יוצאים מן האחד ונכנסים לבקר את האחר. רב העיר הכין דרשה שהיתה שונה לכל בית. בכל בתי בני אריה הגישו תחילה מקטרות לזקנים אותם עישנו בעת שהרב דרש את הדרשה שלו, אחר כך הגישו לכולם קפה, ואחר כך הגישו על מגש כוסית ראקי וכף קונפיטורה. ובעת שהמבקרים שהו בסלון האירוח, עמדו בעל הבית ובניו על רגליהם, וכל דיבור אחר לא נשמע, זולת דיבור הרב הדורש. כך נהגו גם הנשים, שהלכו בכל ערבי היום הראשון של החג לבקר אצל נשות משפחות אריה, ושרתו אותן באותו אופן כמו את הגברים. בימי החג השניים היו בני אריה הולכים לבקר את בתי כל יהודי סמוקוב, כדי להשיב להם ביקור, וכך עשו גם בנות אריה שהלכו לבקר את נשות היהודים בבתיהן. כפי שנאמר זה נמשך כל עוד היו בני אריה בסמוקוב ועד לשנת 5660 (1900) כאשר אני, צ'לבי משה אברהם אריה ה-2, כותב ביוגרפיה זו אודות החיים של משפחות אריה בסמוקוב, וכמה מקורותיהם וכמה ממינהגי המדינה.

חוגגים את הולדת רפאל, האריה הראשון שנולד בסמוקוב

בשנה זו נולד לו לאברהם ה-1 בן והייתה שמחה גדולה. כפי שנאמר עוד קודם, **בו' בוכורו** הייתה אישה מאד בריאה ומאד חזקה, וילדה אותו בקלות רבה, לא היו לה שום נזקים או חוליים אחרים כפי שהיו לנשים אחרות כאשר ילדו. שמונה ימים הייתה היולדת ישובה במיטה מוגבהת שקושטה בכל מיני עיטורי זהב ושל בדים יקרי ערך שהיו בבעלותם לפני כן. בכל יום באו לבקר אותה קבוצות-קבוצות של נשים, כולן לבושות בגדים הדורים ביותר. כולן כובדו בקפה ולזקנות ביותר הגישו מקטרות ולפעמים מבחר קונפיטורות. הגיעו גם הרבה תורכיות כדי לראות את המיטה שכמוה לא הייתה בסמוקוב. מן ההרמון הגיעו גם נשותיו של מחמד אמין אגא, והביאו מתנות, תכשיטי יהלומים, מלבושים וסוגים רבים של ממתקים עבור היולדת ועבור הרך הנולד. גם אותן שרתו כראוי למעמדן. כמו כן הגיעו הרבה גברות נוצריות מנשות הצ'רְבֶּדְג'ים (נכבדי הנוצרים) של סמוקוב. חוץ מקבלת הפנים המכובדת, גם שרו לכבוד הגברות שירים אותם נהגו לשיר ליולדות. השרות היו נשים שהכירו את השירים ושרו בליווי תופי טמבור ופעמונים (מצילתיים זעירות). כל השירים היו בלשון

היהודית⁶. בלילות הזמין הסניור אברהם מזמין את חבריו לשתות, הגיש להם אוכל, וכולם שרו ושמחו. כך עשה בכל שמונה הלילות שהיולדת הייתה בבית. ב-"ליל השמירה"⁷, הוא הלילה שלמחרת תהיה מקיימים את ברית המילה, שקוראים לו גם "הלילה של הפיולה"⁸, הזמין רבים מחבריו עם נשותיהם והיו עורכים מעין ליל כלולות במאכל, במשקה ובשירה ועברו את הלילה כולו בשמרה על היולדת ועל הבן. למחרת הלכו לבית הכנסת ואחרי התפילה, הזמין את כל מי שהיה בבית הכנסת, להשתתף בטקס ברית המילה. כשכולם באו ערכו את הברית, ואחר כך הגישו לכולם סירופ פטל, סירופ merdjan, וגם קונפיטורות עם ראקי. כשהלכו לבתיהם אמרו ליולדת "**בסימן טוב**", תוך כדי הצדעת ברכה בסגנון תורכי, דהיינו, יד המברך מנושקת בפיו ומורמת אל הראש. מנגד, היולדת השיבה באותו מחווה באומרה **חיזקו ואמצו** (במקור: HIZKU-VEIMTSU), והחכמים והחזנים שרו לה תמיד את הפזמונים אותם מייחדים רק לטכסים הללו. ולילד קראו **רפאל**, ולכל החכמים והחזנים ולכל הנזקקים נתנו מתנות בכסף. בצהרי היום הזמין אל הכולל את סמוקוב כולה⁹, גברים וגם נשים, ולכולם הגיש מיני מאכלים וקונפיטורות לרוב, ולזאת קראו סעודת אליהו הנביא. לאחר מכן הניקה בו' בוכורו את בנה וטיפלה בו בעצמה.

אברהם ממשיך לשפר את מעמדו, להרחיב את חוג לקוחותיו, ולבסס את היחסים עם פטרונו. הוא מייסד מסורת של יחסי אירוח וביקורים הדדיים עם השליטים התורכים ועם הנוצרים, אשר נמשכת מאה שנים אחריו.

שנת 1794 – 5554

בשנת 5554 (1794), החזיק סניור אברהם ה-1 בעסק של החנות, והיה מרוצה מאוד, הרבה יותר מציפיותיו. הבגים הגדולים ביותר של סמוקוב וה-TCHORBADJIS, (בכירי הנוצרים) ביקרו את הסניור אברהם ה-1. הם באו לחנות של הסניור אברהם על מנת יספר להם מסיפוריו, ובו בזמן ערכו אצלו קניות שונות. הוא נהג ללכת אל התורכים בימי שישי, והיה מתקבל היטב.

⁶ במקור *lingua Djidio*, היא הספניולית - הספרדית היהודית. העברית נקראת בכרוניקה, כפי שהיה מקובל אז, לשון הקודש.

⁷ כך במקור: *la notche de la CHEMIRA*, הוא הלילה שלפני הברית

⁸ *la notche de la fijola* - "ליל השמירה" הוא הלילה שלפני הברית. ביטוי ממקור איטלקי (מילון פרץ). לפי המנהג היולדת צריכה שמירה מהמזיקים ואין מניחים אותה לבדה למשך שבעה ימים ועל פי גרסאות אחרות, למשך חודש ימים. ולעיתים נקרא גם *La noche de la viola*.

⁹ פעמים רבות בכרוניקה המחבר משתמש בביטוי: "סמוקוב כולה" או "העיר כולה" בהקשר להגעה לבית הכנסת, או אירועים אחרים בחיי הקהילה. כוונתו של המחבר היא אך ורק ליהודי העיר, וברור לו כשהוא כותב זאת כי אף הקורא מבין זאת כך.

הגישו לו נרגילה וקפה והוא נהג לספר להם דברים רבים אודות קונסטנטינופול. נהגו לשוחח אודות הדת, כי הוא היה מאוד מיומן בלימודי התלמוד, וידע לדבר היטב וגם ידע היטב את השפה התורכית. לפיכך אהבו אותו מאוד ומעל הכול כבר ידעו שהוא היה בן חסותו של הסניור מחמד אמין אגא. הוא נהג ללכת למחמד אמין אגא לפחות פעמיים בשבוע, שקיבל אותו כאילו היה אדם מהארמון שלו. סניור אברהם נהג להתיישב על הברכיו על גבי מזרון, כי זו הייתה צורת הישיבה לפני הסניורים התורכים הגדולים. כך גם הסניורים התורכים כאשר באו אל אגא, היו חייבים להתיישב על הברכיים, כי זה היה הכלל עבור התורכים הבכירים ועבור הסניור אברהם. אבל כשבאו אל אגא ה-Tchorbadjis הבכירים, הוא לא הושיב אותם, אלא השאיר אותם ב-tilhis, (המבואה של הדלת) עומדים על רגליהם. הוא העמיד אותם על שטיח דריכה והם שהו עליו על רגליהם. כך היה כשבאו לבקר אותו בימי החג BAIRAM. כשנמצא במצב רוח טוב לפעמים הביא להם קפה, אותו הם שתו בעומדם על רגליהם. לפעמים שלח להם קפה מהתנור אותו נאלצו לשתות מפחד שמא יחשוב שלא נאה להם לעמוד על השטיח. זה היה מפני שהנוצרים מטמאים כל מקום שהם דורכים עליו, וכמו כן כדי לא לתת להם להתקדם פנימה. בפגישתם מחמד אמין אגא, שאל אותם: "מה שלומכם?" והם קדו ועם הצדעת ברכה אמרו: SAALINIZA DOVADJI IZ EFENDIM ("מעתירים לחייך אדוננו") ויצאו החוצה בקידה שהרי אפילו לא יכלו לנשק אותו מכיוון שהיו טמאים. לאותם הנוצרים ה-TCHORBADJIS, השיב הסניור אברהם ה-1 ביקור בימי ראשון, והם קבלו אותו בכבוד רב.

צריך לומר שמאותם זמנים נותר המנהג שהבגים, המושלים, הדיינים והתורכים בעלי ההשפעה של סמוקוב, נהגו לבקר את משפחת אריה. וכן כל ה-TCHORBADJIS הנוצרים, באו לבקר בימי החג השני של פסח וסוכות, את כל בתי הדורות הבאים, **מצאצאי שושלת חריבי צ'לבי משה א. אריה ה-1 בלבד**¹⁰. כל עוד התורכים היו בסמוקוב עד מלחמת תורכיה רוסיה, בשנת 5638, (1878) הייתה מעין מחויבות לקיים את הביקורים. וכך באו לבקר גם ה-TCHORBADJIS הנוצרים לבושים במיטב בגדיהם. אחרי שהתורכים כבר הלכו, גם אז באו אותם TCHORBADJIS הנוצרים לבקר בכל בתי משפחות

¹⁰ המחבר, מצד אביו, הוא מצאצאי השושלת של חריבי צ'לבי (משה), בנו הבכור של אברהם, האב המייסד. המחבר מאדיר כאן בפעם הראשונה את שושלת משנה זו, על פני שתי שושלות המשנה האחרות, זו של יוסף וזו של רפאל, בניו הנוספים של אברהם. בהמשך יודגש פעמים אין ספור כי השושלת של חריבי צ'לבי היא השושלת העשירה ביותר ובעלת ההשפעה הגדולה ביותר, בעוד שבני השושלות האחרות, ככלל, הועסקו כשכירים אצל בני חריבי צ'לבי או נתמכו על ידם. (ההדגשה לא במקור)

אריה, כנאמר לעיל. כך היה כל עוד המשפחות האמורות גרו בסמוקוב, וזאת עד שנת 5660 (1900) שבה אני, צ'לבי משה א. אריה ה-2, כותב ביוגרפיה זאת. וכתגובה כל האדונים מצאצאי השושלת האמורה נהגו לבקר את ה**בגים** ואת כל האדונים שביקרו אותם, אצל אותם מושלים ואותם דיינים, בימים הראשונים של חגי המוסלמים, בלילות הרמדאן. כן נהגנו לבקר את הצ'ורבדג'יס, בימי החג השני של הפסחא ובראש השנה (האזרחי), וגם אנחנו היינו לובשים את מיטב בגדינו. באותו אופן פעלו הנשים של כל הסניורים כאמור לעיל, אלא שרק הנשים התורכיות נהגו לבקר בחגים בבתי אותן משפחות אריה. הביקורים שערכו הגבירות, היה אירוע מן המעלה הראשונה. לשם כך היה צורך להכין הרבה לפני הביקור ובמיוחד, סוגים של מרקחות מתוקות וארוחות בוקר ונשים מזמרות ו-HANENDEJAS כדי שישירו להן ויצחיקו אותן. הן באו בפאר רב ושהו משעות אחר הצהרים ועד הערב. בזמן שהייתן בבית, בגלל החראם שנשמר (איסור לראות פני הנשים) לא היו גברים בבית. כך נהגו גם בנשים שלנו: כשהן הלכו לבקר, תמיד התקבלו באותו הכבוד ועל כך נהגו לומר: "כשמדובר בחלפנים (כינוי לבני משפחת אריה) זה עם כל הלב". אשר לנשות ה-צ'ורבדג'יס הנוצריות (נשות נכבדי הנוצרים) איני יודע למה לא באו לבקרן. ניתן להודות שזה בגלל השפה: הנוצריות לא ידעו את השפה התורכית והנשים שלנו לא ידעו כלל את השפה הבולגרית. יש להודות שזאת הייתה הסיבה, כי לא הייתה שום סיבה אחרת. כי הגברים ביניהם היו ביחסים טובים והיו איתם הרבה משאים ומתנים. הסניור אברהם כיבד כל אדם מבין היהודים, כמו גם בין התורכים ועוד יותר בין הנוצרים, שהרי כל אדם ידע על ההגנה המלאה שקיבל ממחמד אמין אגא. החסות כלפי סניור אברהם ה-1 היתה גם כלפי כל משפחת אריה. החסות נמשכה לא רק בתקופת ממחמד אמין אגא, אלא גם אחרי תקופתו, כשנכנס אחיינו **אוסרף פאשה**, ואחר כך **ראשיד בג**. גם שניים אלה נתנו חסות לכל בני משפחת אריה, ולצאצאי סניור אברהם ה-1 שבאו אחריו, כל עוד התקיים שלטונם. על כך עוד אכתוב בהמשך, אודות אירועים חשובים שונים שהסתיימו בטוב רק תחת חסותם של האדונים האמורים.

נסיעה שניה לקונסטנטינופול, מתנות לבני המשפחה, תכונותיו של אברהם והיחסים בתוך הבית.

כפי שנאמר קודם, העסק של החנות הלך והתרחב כל העת, כי לא נסעו יותר לסופיה ולמקומות אחרים לעריכת קניותיהם, אם זה בגדים או תרופות, כי

הרי כל אותן סחורות נמצאו בחנותו של סניור אברהם. לכן נוצר מחסור בסחורות, והיה צורך לצאת שוב למסע לקונסטנטינופול. סניור אברהם פנה שוב אל הסניור מחמד אמין אגא ויידע אותו שאם הוא רוצה לקנות כמה דברים בקונסטנטינופול, שיזמין ממנו כדי שיקנה אותם עבורו. כך עשה גם עם הבגים האחרים של סמוקוב, שהזמינו אצלו פריטים שונים שהסניור אברהם לא מכר בחנותו, וגם נתנו לו כסף לקנייתם. סניור אברהם יצא למסעו ובהגיעו לקונסטנטינופול קנה לחנותו כפולה מאשר בנסיעה הראשונה, והוסיף פריטים חדשים רבים שהתבקשו בחנות. ואחרי שקנה כל מה שהזמינו אצלו, בהגיעו לסמוקוב, כולם באו לקבל את הסחורות שהזמינו והיו מרוצים מהקניות שעשה עבורם. הוא לא לקח לעצמו שום רווח כי ידע שהתורכים לא אוהבים שמרוויחים על חשבונם. לפיכך כולם חיבבו, אהבו והגנו עליו מאוד וכאשר פנה אליהם לעזרה כלשהיא, אף פעם לא סרבו לבקשותיו. מובן שסניור אברהם ידע היטב איך להתנהג עם כולם. כאשר סידר בחנות את הבגדים החדשים שהביא, ביקרו אותו כל הסניורים של סמוקוב - תורכים, נוצרים וכן יהודים. על כל השאלות ענה לבד והשביע את רצון כולם, כל אחד על פי טעמו, בלי להבדיל בין הלקוח הגדול לקטן ביותר, וכולם היו מרוצים.

בנסיעה זו הביא הסניור אברהם ה-1 מקונסטנטינופול בגדים אופנתיים, לעצמו וגם לאשתו ובניו אם זה, לפי אופנת קונסטנטינופול, וכולם נהנו. הוא היה אדם מאוד שמח יהא זה בשוק וגם בבית. בבית הוא לא התרגז כלל, ואף פעם לא התלונן על מאומה. לא הייתה לו תאוה לאוכל. הוא נהנה שכולם היו שמחים. הוא אהב לשיר וידע לשיר, ואף היה שר בבית. את בניו שלח ללימודים, דאג שילמדו ובלילות היה מלמדם. הוא אהב אותם ודאג שיסבלו ממאומה. בלילות החורף, אם לא באו לביתו חבריו כדי להעביר את הזמן, הם הלכו אל חבריהם. הביקור נמשך עד השעה אחת - לפי שעון התורכים, דהיינו, בסביבות שעה 10 לפי שעון המערב. אחרי השעה הזאת היה אסור להתהלך ברחובות.

משטר ושלטון עות'מני: עוצר לילה, שיטת המשפט והכליאה, ההתאכזרות לאסירים והוצאות להורג.

כפי שנכתב קודם, אדם שהתהלך בלילה, היתה חובה עליו להחזיק בידו פנס דולק. אם פגש בו פטרול שיטור (koluk) של המשטרה, אם היה בלי פנס אסרו אותו, ואחרי 15-20 ימים בכלא, שפטו אותו וגזרו עליו תשלום כספי, ואם לא היה לו כסף, הוא הושאר בכלא עוד 31 יום. הוא לא קיבל בכלא אוכל. קופת

גמילות חסד של הנוצרים נתנה לכל האסירים בכל יום אוקה¹¹ של לחם בלי להבדיל בין תורכים, יהודים או בני אומה אחרת. פעמיים בשבוע נהג פקיד של הכנסייה לצאת עם קופת חסכון מעץ החתומה בחותמת הכנסייה בידו. הוא הלך מחנות לחנות וכולם זרקו לתוך הקופה לפי רצונם. הכסף שנאסף בקופה היה להזנת האסירים, אך זה לא הספיק. מספר האסירים בכלא סמוקוב לא ירד אף פעם ממאה איש, ומתוכם 90% היו נוצרים. מתוך אלה 75% היו נוצרים מקדונים או אלבנים, שהיו שודדים והורגים את הנוסעים בדרכים. וכך בוצע גזר דינם: אחדים היו כבולים במשקולת סביב קרסול רגלם האחת, שבקצה שלה שרשרת ברזל במשקל של 25 עד 35 אוקות, אותה התקינו עם אזיק ברזל קשור באופן שלא ניתן להשתחרר ממנו, ובקצה השני היה מעין מרווח כך שיכלו להגיע עד המותן כשהמשקולת קשורה לחגורה כדי שלא תיגרר. לאחרים קשרו את שתי הידים - אחת על השניה, בכבלי ברזל אותם קשרו על הגב. לאחרים התקינו אזיק ברזל על הגרון, תפוס על ידי שרשרת ארוכה, המחוברת במנעול לעמוד ברזל כדי שלא ילך, ואחרים היו קשורים בידיים וברגליים. מגוריהם היו במרתפים מוארים רק מחלון קטן. הם ישנו על האדמה 10-15 אנשים במרתף אחד, פעם אחת ביום בלבד הם יצאו כדי לעשות את צרכיהם. הם שתו מים במשורה וכשעבדו הייתה זו הממשלה שהעבידה אותם. גוון המראה שלהם היה כצבע המתים, הם היו מלאים בכינים, לא גלחו אותם ואף לא התרחצו, וכאשר דברו היכו אותם. אחרי שהיו כלואים שנה ומחצה, התחילו לדון בעניינם וזה נמשך לפחות שנה, עד שהרשיעו אותם או טוב מזה, שקלו שיקול כלשהו בעניינם. גזרי הדין היו, לאחדים מאסר עולם, ואז הם נשלחו למבצר וידין, (ה- KALE של וידין) או לכלא אחר שהיה במבצר של BENT (KALE-BENT). גזר דינם של אחרים היה מוות באמצעות כריתת ראשם או בתליה. התליינים היו אך ורק צוענים, כי התורכים האמינו שהוצאתו להורג של אדם מביאה מזל רע.

אני צ'לבי משה א. אריה ה-II, המחבר והכותב של ביוגרפיה אריה זו, ראיתי כאשר כרתו את ראשו של אדם. באחד הבקרים שהיתי בבית המדרש של בית הכנסת הישן. היה זה בחורף, כשלוש שעות לפני עלות השחר. הייתה לנו חבורת בחורים, ובערבי שבתות נהגנו ללכת לתיקון חצות וללמוד דברי תורה. בעוברי את הגשר של הטחנות כשפנסי בידי, אמר לי שוטר אחד שבתחנת הדואר של שוק החיטה, קרוב לחנויות כלי החרס, הולכים לשחוט גנב. רציתי ללכת לראות זאת ולכן הלכתי מיד לתחנה, שם היו כבר היו אנשים.

¹¹ יחידה המשקל העות'מנית אוקה (לעיתים אוקיה) התקיימה בכמה גרסאות במהלך ההיסטוריה של האימפריה, בין 240 גרם ל-1.28 ק"ג. נראה כי האוקה אשר מופיעה בפרק הזה פעמיים שקולה ל-320 גרם בקירוב ושווה לליטרה של התקופה הביזנטית.

הגנב שכבר היה במקום, אכל תפוחים קטנים שקנה במעבר כשהביאו אותו. שהרי באירועים כאלה מרצים אותו בכל מה שיבקש. הגנב היה נוצרי, בערך בגיל 40-45, מן הכפר BELTCHIN¹². הוא היה אחד מכנופיית גנבים ששדדו את הדואר של הממשלה. הגנב היה קשור בחבל במרפקי ידיו ושוטר החזיקו בחבל ארוך. מלבדו היו ליד הגנב עוד שלושה שוטרים ושני צוענים חמושים בסכינים גדולות שעמדו ממול. היה שם גם כומר וקהל, כולנו עמדנו מתבוננים ממול. כשעברה כרבע שעה, הגיע הסרן - מפקד הפלוגה (juz-bachi), ממשטרת בית המשפט ולאחר שקרא את גזר הדין, מיד קרא לצוענים שהיו התליינים. שני הצוענים קפצו על הגנב, בעטו ברגליהם בגבו והשליכוהו ארצה ולאחר שהרגוהו בסכיניהם הניחו אותו שרוע על הארץ. שעתיים-שלוש לאחר עליית השחר, הגיעו אמו וקרובי המשפחה ואחרי שבכו נשאוהו אל האזור הנוצרי, שם קברוהו.

¹² הכפר Белчиин נמצא כ-15 ק"מ ממערב לסמוקוב